

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

11012
ՅԵ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ

VICIA-ի նոր տեսակ

Е. С. КАЗАРЯН

НОВЫЙ ВИД **VICIA** ИЗ АРМЕНИИ

ՅԵ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ

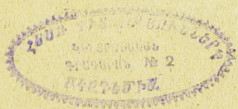
VICIA-Ի ՆՈՐ ՏԵՍԱԿԸ

Е. С. КАЗАРЯН

НОВЫЙ ВИД VICIA ИЗ АРМЕНИИ

E. S. KAZARIAN

EINE NEUE VICIA-ART AUS ARMENIEN

Գյուղերտոյի տալարան

Պատկեր № 481

Կլապիտ № 8779

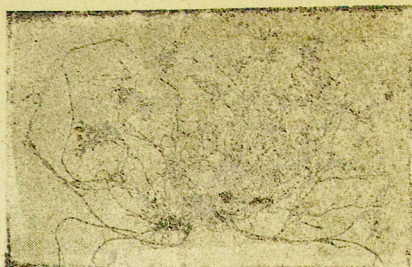
Տիրամ 300

Новый вид *Vicia* L.

Vicia akhmaganica EN. KAZARIAN sp. nova (sect.
II *cracca*, Boiss Flora orientalis II)

Plantha sub anthesi 5-5,6 cm, post anthesi 7-15 cm, rhizoma crassum, 2 cm late, caudicalos aliquot edens. Caules numerosis, prostratis adpresse-hirsutis. Folia 25-30 cm. lg, foliola 6-9 juga, ablongo-obovata elliptica rare acuta, 12 mm lg, 3-4 mm et. Stipula acutiuscula, ad marginem paulo dentata. Scapv non coarctati, 30 mm lg, 4-9 flori, folio longi. Corolla coerulla-variegata, calyx 3-4 plo longior, calyx adpresse-hirsutus dentes inferioris superioris brevior. Dentes calycini tubo longior. Legumen stipitatum, stipite calyce vix longior, brevihirsutum, ad apicem sulcatum, 25-35 mm lg. Semina late rotundata rarissime guttata, vix jugatae, nigromarmorata, 1-2 mm lg et lat.

Armenia. Akhmagan, m Kapa-dagh. In decliv, sepheñv drion 3200 m. 16-VII 1931!! Ibid. 26-VIII 1932!!

Описываемый нами новый вид *Vicia* L. до цветения имеет высоту 5-6,5 см., при цветах и плодах от 7-15 см., корневище толстое 20 см. в диаметре с длинными и ползучи-

ии побегами; стебли многочисленные, стелющиеся, прижато-волосистые. Листья 25-30 см. длины, из 6-9 пар обратно-йцевидных или эллиптических листочков до 12 мм. длины и 3-4 мм. ширины, с коротким, иногда едва заметным остроконечием. Прилистники заостренные, с почти цельными краями. Кисти не густые 30 см. длины 4-9 цветковые длинее листьев. Венчик синевато-пестрый, 3-4 раза длинее чашечки, цветоножка до 5 мм. длины. Чашечка прижато-волосистая нижние зубцы короче верхних. Верхние ланцетные, острые при основании широкие, длинее чашечной трубки. Боб на ножке слегка выступающий из трубки чашечки, коротко волосистый, широко-линейно-ланцетный на верхушке скошенный, 2-4 семяный и 25-35 мм. длины. Семена широко округленные иногда почти квадратные слегка гранистые, черно-мраморные 2 мм. в диаметре.

С. С. Р. Армения. Агмаганский хребет г. Кара-Дар
на высоте 3200 м., над уровнем моря 16/VII 32 г!! 26/VIII 32 г!!
Affinis v. alpestris, v. variegata (Boiss. flora orient) sed
differt.

	V. alpestris	V. akhmaganica	V. variegata
Высота растения	20-30 см.	До 15 см.	30-60 см.
Корневища и побеги	Н е т	Длинные и многочисленные	Н е т
Стебли	Извилистые	Стелющиеся	Приподнимающиеся
Листья	5-7 пар листочков	6-9 пар листочков	7-10 пар листочков
Листочки	Удлиненные, вытянутые в твердые острокопечия	Обратно-яйцевидные некоторые листочки с острокопечием	Обратно-яйцевидно-эллиптические тупые с коротким острокопечием
Прилистники	Полуяйцевидно-стреловидные.	Заостренные	Полустреловидные треугольно-заостренные
Венчик	Фиолетовый	Синевато-пестрый	Беловато-синевато-пестрый
Зубцы чашечки	Ланцетные	Ланцетно-острые у основания расширенные	Треугольно-ланцетные
Б о б	Стоячий, узко удлинено линейный, голый	Стоячий, широко линейный на верхушке скошенный коротко волосистый	Стоячий, удлиненный жестко-волосистый
Семена	Яйцевидные	Широко-округлые иногда квадратные слегка гранистые	Шаровидные слегка сплюснутые
Рубчик	8 раз короче окружности семян	Удлиненный 6 раз короче окружности семян	Удлиненный

Описанный нами новый вид *Vicia akhmaganica* En. Kazag. в литературе до сих пор не известен и пока кроме горы Кара-Даг нами нигде не найден. Местообитанием этого растения является движущаяся или почти закрепленная осыпь из шлаковых выбросов на высоте 3000-3200 метров над уровнем моря, на крутых до 45% западных и юго-западных склонах. Растительный покров этих склонов составляет не больше 25-30% всей площади. В сельскохозяйственном отношении склоны эти имеют небольшую ценность.

В состав растительного покрова входят следующие растения. *Bromus adjaricus* S. et. L., *Festuca ovina* L. s. l., *Carex humilis* Leysser, *Alopecurus textilis* Boiss., *Trifolium amblygum* MB, *Pisum armenum* D. Sosn., *Papaver armeniacum* (L.) DC, *Campanula Aucheri* DC, *Plantago saxatilis* MB, *Koeleria caucasica* (Triner) Dom, *Sibaldia procumbens* L., *Alchemilla* sp. *Jurinea subcaulis* F. et. M. *Hedysarum armenum* Boiss и другие виды альпийской осыпной растительности встречающихся единично.

Vicia akhmaganica En. Kazag на этих склонах встречается не единичными экземплярами и образует заросль в виде отдельных пятен-латок, получая отметку обилия по *Dugde-gregarie*. Отдельные пятна сильного развития вики занимают часто площадь 10-15 кв. метров. На таких участках покрытие склона растительностью достигает до 50-60%, при чем здесь *Vicia akhmaganica* En. Kaz. является господствующим видом. Для примера приводим запись сделанную в этом местообитании от 26 августа 1932 года. Запись произведена на крутом Юго-Западном склоне горы Кара-Даг вблизи ее вершины.

Виды растений	Стадия вегетации	Высота растения	Обилие по Drude
<i>Vicia akhmaganica</i> En. Kaz.	Зрелые плоды	12 см.	Gr.Copsp
<i>Pisum armenum</i> D. Sosn.	Листья-цветы	10 "	sp.
<i>Trifolium amblygum</i> MB	Незрелые плоды	10 "	sp.
<i>Koeleria caucasica</i> (Triner) Dom	Плоды	15 "	sp.
<i>Bromus adjaricus</i> S. et. L.	Плоды	18 "	sp.
<i>Campanula Aucheri</i> DC	Цветы плоды	14 "	sp.
<i>Chamaesciadium acaule</i> Boiss	Цветы	14 "	sp. sol.
<i>Festuca ovina</i> L. s. l.	Листья	17 "	sol.
<i>Hedysarum armenum</i> Boiss	Цветы, отцвет.	15 "	sol.
<i>Alchemilla</i> sp.	Цветы	7 "	sp. sol.
<i>Androsace</i> sp.	Цветы отцвет.	3 "	sol.
<i>Jurinea subcaulis</i> F. et. M.	Плоды	2-3 "	sol.
<i>Alyssum</i> sp.	Цветы	4 "	sol.

Кроме *Vicia akhmaganica* En. Kaz. из этого списка особый интерес представляют *Pisum armenum* D. Sosn. вид в первые найденный на этой же горе летом 1929 г. во время обследования кормовых угодий Агмаганского хребта экспедицией НКЗ Армении и описанный в 1930 г. профессором Д. И. СОСНОВСКИМ а также *Trifolium ambuquum*. Оба эти растения имеют хорошо развитые подземные побеги и прекрасно приспособлены как и *Vicia akhmaganica* En. Kazag. к условиям обитания на движущихся осыпях.

Других представителей рода *Vicia* на этих местах нами не встречено, если не считать очень редко встречающиеся единичными экземплярами вид *Vicia variegata* W. на Восточном склоне горы Кара-Даг.

Сельско-хозяйственное значение таких растений, как *V. akhmaganica* En. Kaz. и *P. armenum* D. Sosn. большое. Развиваясь на движущихся осыпях и относясь к группе плотинных растений*) эти виды являются первичными пионерами из высшей растительности способствующими закреплению осыпей, а следовательно и развитию в этих местах луговой растительности. К этой же группе повидимому относится еще ближе неизученная своеобразная экологическая форма *Trifolium ambuquum* MB.

Вопрос задернения осыпных участков нужно считать очень актуальной проблемой, так как таких негодных площадей можно исчислять десятками тысяч гектаров в высокогорной зоне Армении. В этом отношении находка за последние годы таких растений как *V. akhmaganica* En. Kaz. и *P. armenum* D. Sosn. и своеобразной формы *Trifolium ambuquum* MB. очень интересна. Эти растения, как и многие другие растущие в тех же условиях нужно считать первичным материалом для работ по задернению огромных площадей, расположенных на крутых склонах главных пастбищных массивов республики. В ближайшее же время надо приступить к планомерному изучению флоры

*) Плотинные растения способны в случаях массового развития поддерживать движение осыпей.

осыпей с той же целью получения интересных форм растений способных развиваться на движущихся и закрепленных осыпях.

В заключение приношу благодарность старшему Ботанику Ботанического отдела Естественно Исторического Музея С. Г. ТАМАМШЯН за помощь, которую она оказала мне во время описания вики.

гор. Эривань
июнь 1933 г.

VICIA-ՅԻ ՆՈՐ ՏԵՍԱԿԸ

Մեր կողմից նկարագրվող նոր տեսակ Vicia-ն մինչև ծաղկելն ունենում է 5—6,5 սմ. բարձրությույն խոկ ծաղկման և պտղակալման շրջանում՝ 7—15 սմ. կոճղարմատը հաստ է՝ 20 մմ. տրամագծով. ունի յերկար և սողացող ընձյուղներ: Ցողունները բաղմաթիվ են, փոփող և ձիգ—մազմզոտ: Տերևները 20—25 սմ յերկարությույն ունեն և կաղմված են 6—9 դույզ հակադարձ—ձվաձև կամ ելիպսաձև տերևիկներից, վորոնք ունեն մինչև 12 մմ. յերկարությույն և 3—4 մմ. լայնությույն՝ կարճ, յերբեմն հազիվ նկատելի սրածայրով: Տերևակիցները սրածայր են, համարյա ուղիղ յեղերքներով: Ծաղկալիթթույնը (վողկույղները) խիտ չէ ունի 30 մմ. յերկարությույն, 4—9 ծաղկավոր և տերևներից յերկար: Պսակը կապտադեղատ գույն ունի. բաժակից 3—4 անգամ ավելի յերկար, ծաղկակոթը մինչև 5 մմ. յերկարությամբ: Բաժակը ձիգ—մազմզոտ է, ներքին ատամիկները ավելի կարճ են քան վերինները: Վերին ատամիկները նշտարաձև են, սուր, հիմքում լայնացած և բաժակի խողովակից ավելի յերկար: Ունդը կոթունավոր է, թեթև դուրս պրծած բաժակի խողովակից, կարճ մազմզոտ, լայն-դժանշտարաձև, վերևի մասում կտրվածանման, ունի 2—4 սերմ և 25—30 մմ. յերկարությույն: Մերմերը լայն կլորացած, յերբեմն համարյա քառակուսի, թեթև նստավոր (թրաշած), սև—մարմարագույն. 2 մմ. տրամագծով (նկ. 3-4):

Հ. Ս. Խ. Հ. Աղմաղանի լեռնաշղթա. Ղարա-Դաղ լեռ. ծովի մակերևույթից 3200 մետր բարձրության վրա հավաքված և 16 VII 1931 և 26 VIII 1932 թ.:

Համեմատութիւնք V. alpestris և V. variegata-ի հետ
(Flora orientalis-Boiss.)

	V. alpestris	V. akhmaganica	V. variegata
Բույսի բարձրութիւնը	20—30 սմ.	Մինչև 15 սմ.	30—60 սմ.
Կանգարման և բնօրէնք	Չկա	Յերկար և բաղձաթիկ	Չկա
Յարմարները	Գալարուն	Փոփոք	Վերբարձրացող
Տերեւները	5—7 դուլդ տերեւիկներով	6—9 դուլդ տերեւիկներով	7—10 դուլդ տերեւիկներով
Տերեւիկները	Յերկարավուն ձգված-ամուր սրածայրով	Հակադարձ-ձգված մի քանի տերեւիկները սրածայրով	Հակադարձ-ձգված ելնալատակ, ըստ կարճ սրածայրով
Տերեւիկիցները	Կլորածված և նուաճ	Սրածայր	Կլորանկտած, յետանկյունի-սրածայր
Պտակը	Մանրահաղորդ	Կաղաղում-խայտաղկտ	Սղիտակաղում-կաղաղում-խայտաղկտ
Բաժակի տաճիկները	Նշտարած	Նշտարած-սրածայր հիմքում լայնացած	Յետանկյունի-նշտարած
Ունդը	Կանգուն նեղ յերկարացած-դժափոք, և մերկ	Կանգուն, լայն-դժափոք՝ գաղաթիկ կտրված, կարճ-մաղմղոտ	Կանգուն յերկար կտրած-մաղմղոտ
Սերմերը	Ձգված	Լայն-կլորացած, յերեմի քառակուսի, թիթե նստավոր	Գնդաձև, թիթե տափակացած
Այլ	8 անգամ կարճ սերմի զբաղմից	Յերկարավուն, 6 անգամ կարճ սերմի զբաղմից	Յերկարավուն

Մեր նկարագրած նոր տեսակ *Vicia akhmaganica* En. Kazarlan բույսը զբաղանության մեջ մինչև որս հայտնի չե և առայժմ բացի Ղարա-Ղաղ լեռից ուրիշ տեղ մենք չենք պատահել: Այս բույսի աճավայրը հանդիսանում է շարժվող կոհամարյա ամրացած փլահողը (осыпь)՝ առաջացած շրակային ժայռաքուֆներից, ծովի մակերևույթից 3000—3200 մետր բարձրության վրա, լեռան թեք, մինչև 450 արևմտյան և հարավ արևմտյան փեղերում: Այդ լեռնափեղերի բուսական ծածկոցը կազմում է ամբողջ մակարդակի 25—30%-ը: Գյուղատնտեսական տեսակետից այդ լեռնափեղերը քիչ արժեք ունեն:

Բուսական ծածկոցի կազմում գտնվում են հետևյալ բույսերը *Bromus adjaricus* S. et. L., *Festuca ovina* L. s. l., *Carex humilis* Leysser., *Alopecurus textilis* Boiss., *Trifolium amblygum* MB, *Pisum armenum* D. Sosn., *Papaver armeniacum* (L. DC, *Campanula Aucheri* DC, *Plantago saxatilis* MB, *Koeleria caucasica* (Triner) Dom., *Sibaldia procumbens* L., *Alchemilla* sp., *Jurinea subcaulis* F. et. M. *Hedysarum armenum* և այլայլյան փլահողային բուսականություն ուրիշ տեսակներ, վերոնք հատ ու կենտ են տարածված:

Vicia akhmaganica En. Kazar. այդ փեղերու պատահում է վոչ թե հատ ու կենտ որինակների ձևով. այլ ն կազմում է թփուտ (заросль) առանձին բիծ-կարկատանների ձևով և ստանում է առատություն թվանշան ըստ Drude-ի gregorie:

Վիկի ուժեղ զարգացած առանձին բծերը հաճախ բռնում են 10—15 քառ. մետր տարածություն: Այդպիսի հողամասերու լեռնափեղը ծածկված է բուսականությամբ մինչև 50—60%-ով: Երբեք վորում այստեղ *Vicia akhmaganica* En. Kazar հանդիսանում է դերակշռող տեսակը.

Իբրև որինակ բերենք այդպիսի տեղերից մեկում կատարած զբանցումը 26 VIII 1932 թվին՝ զբանցումը կատարված Ղարա-Ղաղ լեռան հարավ-արևմտյան դիք փեղի վրա՝ դադարեցին մոտիկ:

Բույսերի տեսակները	Վեգետացիայի շրջանը	Բույսի բարձրությունը	Առավելագույն Drude
Vicia akhmaganica En. Kazar.	Հասունացած պտուղ.	12 սմ.	Br. cop sp.
Pisum armenum D. Sosn.	Տերեւներ և ծաղիկներ	10 »	sp
Trifolium ambyguum MB.	Զհասած պտուղներ	10 »	sp
Koeleria caucnsica (Triner) Dom.	Պտուղներ	15 »	sp
Bromus adjaricus S. et. L.	Պտուղներ	18 »	sp
Campanula Aucheri DC.	Ծաղիկներ-պտուղներ	14 »	sp
Chamaecisodium acaule Boiss.	Ծաղիկներ	14 »	sp. sol
Festuca ovina L. s. l.	Տերեւներ	7 »	sol
Hedysarum armenum Boiss,	Ծաղիկներ	15 »	sol
Aechemilla sp.	Ծաղիկներ	7 »	sp. sol
Androsacae sp.	Ծաղիկներ	3 »	sol
Jurinea subcaulis F. et. M.	Պտուղներ	2-3 »	sp.
Alyssum sp.	Ծաղիկներ	4 »	sol

Բացի *Vicia akhmaganica* En. Kazar. այդ ցույցակում առանձնապես հետաքրքիր է *Pisum armenum* D. Sosn. մի տեսակը, վորը առաջին անգամ գտնված է այդ նույն լեռան վրա 1929 թվին ամառը Հ. Ս. Ն. Հ. Հոդոնովի մասին եկած պեղիցիայի կողմից Ալմադանի լեռնաշղթայի կերային հողատեսքերի ուսումնասիրության ժամանակ, վորը նկարագրել 1930 թ. պրոֆ. Դ. Ի. Սոսնովսկին, և *Trifolium ambyguum* տիպի բույսը: Այդ յերկու բույսերն էլ ունեն լավ դարգացած ստորերկրյա ընձյուղներ և շատ լավ հարմարված են. ինչպես և *Vicia akhmaganica* En. Kazar. շարժվող փլահողերի բնական պայմաններին *Vicia* ցեղի ուրիշ ներկայացուցիչներ այդ տեղերում մենք չենք պատահել յեթե չհաշվենք շատ հազվադեպ պատահող հատ ու կենտ որինակներ *Vicia variegata* W. Ղաթա-Դաղ լեռան արևելյան փեղի վրա:

Այդպիսի բույսերի, ինչպիսին են *V. akhmaganica* En. Kazar. և *Pisum armenum* D. v. Sosn. գյուղատնտեսական նշանակությունը մեծ է: Զարգանալով շարժվող փլահողերի վրա և պատկանելով պլուտինային*) բույսերի խմբին: Այդ բույսերը հանդիսանում են առաջին պիտներները բարձր բուսականության մեջ, վորոնք նպաստում են փլահողերի ամրանալուն, հետեաբար և այդ տեղերում մարգագետնային բուսականության զարգանալուն: Ըստ յերևույթին այդ խմբին է պատկա-

*) Պլուտինային բույսեր, վորոնք, մասնաշրջան դարգանալով, ընդունակ են կանգնեցնելու փլահողերի շարժումը:

նույն գեղեցիկ մոտիկից չուսումնասիրված լուրատեսակ եկոլոգիական ձևի *Trifolium ambyguum* MB.

Սահող (փլվող) հողամասերի ճմակավման հարցը շատ ակտուալ պարզվեմ է, վորովհետև այդպիսի անպետք տարածությունները տասնյակ հազարավոր հեկտար են Հայաստանի բաժր լեռնային գոտում: Այդ տեսակետից՝ վերջին տարիներս այն պիսի բույսերի հայտնաբերումը, ինչպիսիք են *V. akhmaganica* En, Kazar., *P. armenum* D. Sosn. և յուրատեսակ ձևը *T. ambyguum* MB. շատ հետաքրքիր է: Այդ բույսերը ինչպիսի և շատ ուրիշները, վորոնք աճում են նույն պայմաններում, պետք է համարել նախնական մատերիալ Հայաստանի գլխավոր արոտային մասսիվների դիք փեշերի վրա ընկած ահագին տարածությունների ճմակավման աշխատանքների համար: Իսկ մոտազա ժամանակներում պետք է ձեռնարկել փլահողերի ֆլորայի պլանաչափ ուսումնասիրությունը՝ նպատակ ունենալով հայտնաբերել նոր հետաքրքիր բույսեր, վորոնք ընդունակ են զարգանալու շարժվող և ամրացրած փլահողերում:

Ի վերջո շնորհակալություն եմ հայտնում բնանպատմական պարանի բուսաբանական բաժնի ավագ բուսաբան Ս. Գ. Թամամյանին այն անակցություն համար, վոր ցույց տվեց ինձ նոր վիկի նկարագրություն ժամանակ:

0

Յ Ե Բ Ե Ն

Հ ու Ն ի ո 1933 թ.

Eine neue Vicia-Art aus S. S. R. Armenien

Enok Kazarian

Zusammenfassung

Der Verfasser beschreibt eine neue Vicia-Art: *Vicia akhmaganica* En. Kazar. sp. nova aus Armenien, welche zum ersten Mal in Gebirge Akhmagan gefunden war. Diese Art hat stark entwickelte Rhizome mit mehreren kriechenden sprossen. Diese Pflanze kann eine grosse landwirtschaftliche Bedeutung erlangen, da sie auf grossen Entfernungen die Verschüttung der Erde verhindert, die sich dann durch Gramineen und Cyperaceen befestigt, zur Wiese entwickelt.

1933

+

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0002579

9160.50 4000.

H 24022

044